

ลำดับพัฒนาการ

ของวัดอรุณญิกาวาส
จากผลการขุดแต่งและขุดค้นทางโบราณคดี

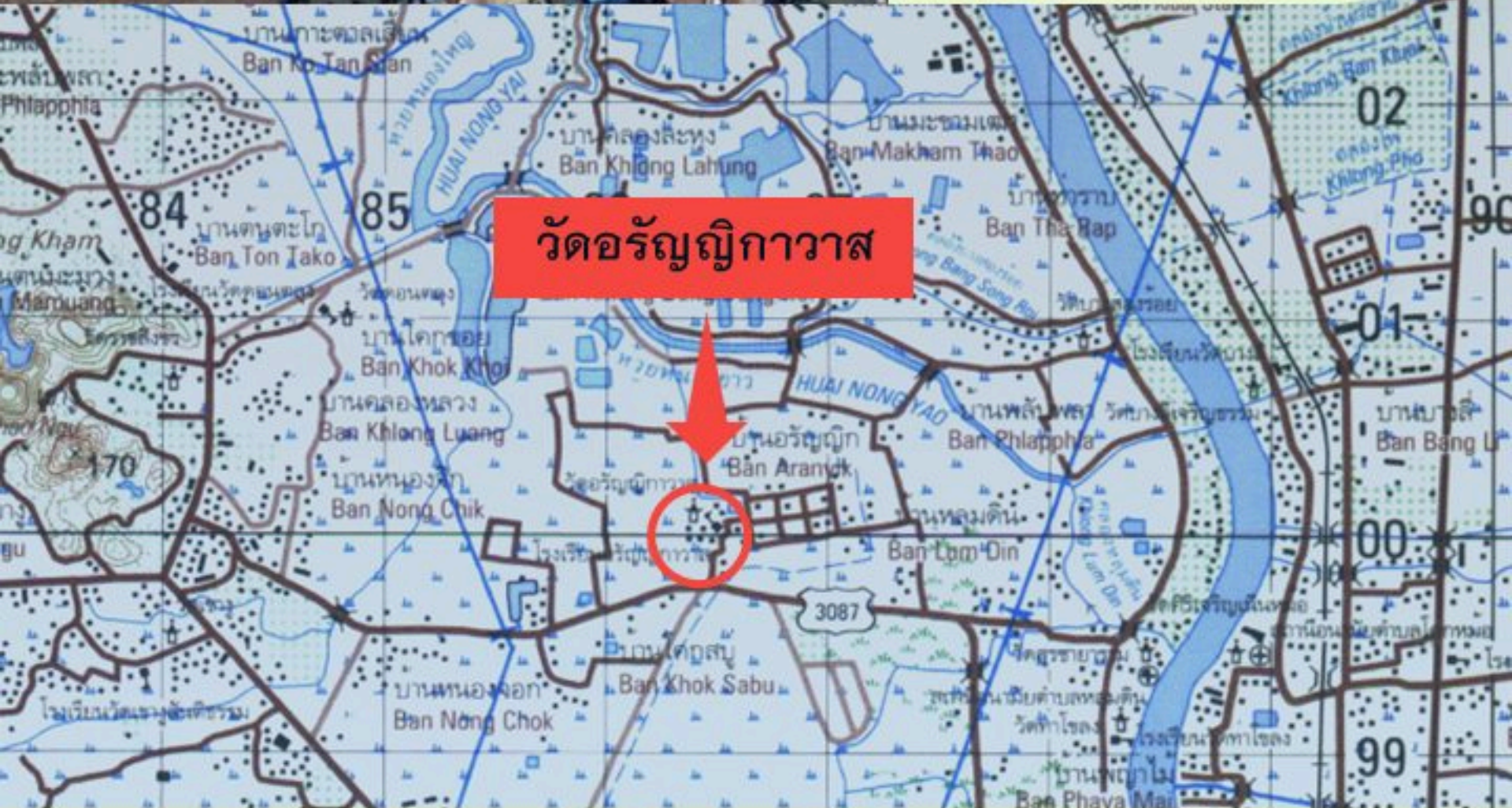

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี
เรียบเรียงโดย นายสุเมธ สารวิงษ์ นักโบราณคดี

ที่ตั้งวัดอรุณญิกาวาส

วัดอรุณญิกาวาส ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี อยู่นอกกำแพงเมืองราชบุรีไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

วัดอรุณญิกาวาส เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นมาในราวสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งเขางู ซึ่งเป็นสมรภูมิการสู้รบระหว่างกองทัพของกรุงศรีอยุธยากับกองทัพพม่าหลายครั้งด้วยกัน และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระยาธรรมจรรยา (เจริญ) ได้มาบูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดจำเริญธรรมวิหาร” ส่วนชื่อ “วัดอรุณญิกาวาส” ปรากฏขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2451 (ร.ศ. 126) เมื่อครั้งที่ขุนภักดีภูมิวิภาคได้จัดทำแผนที่วัดแห่งนี้ขึ้น

ประวัติการดำเนินงานที่ผ่านมา

พ.ศ. 2547

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ร่วมกับกรมการทหารช่าง ดำเนินการบูรณะพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดอรัญญิกาวาส จากเงินสนับสนุนของกรมการทหารช่าง

พ.ศ. 2551

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรินทร์ประดิษฐ์ เป็นผู้ดำเนินงานบูรณะซ่อมแซมอุโบสถหลังเก่า

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ดำเนินงานบูรณะเจดีย์ทรงระฆัง 2 องค์ และชุดตรวจทางโบราณคดี

พ.ศ. 2559

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด มุจลินทร์ เป็นผู้ดำเนินงานบูรณะซ่อมแซมอุโบสถหลังเก่า

พ.ศ. 2558

พ.ศ. 2560

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ดำเนินงานบูรณะพร้อมย้ายศาลาหลวงอินทรมนตรี (เขจร บูรณะศิริ) มาไว้ยังด้านทิศเหนือ

พ.ศ. 2562

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ได้ดำเนินงานชุดค้นทางโบราณคดี จำนวน 2 หลุม ที่บริเวณฐานพระปรางค์ด้านทิศตะวันออก และพื้นที่ด้านนอกระเบียบคดด้านทิศตะวันออก

พ.ศ. 2563

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ดำเนินโครงการบูรณะพระปรางค์และระเบียบคด วัดอรัญญิกาวาส ต.เจดีย์หัก อ.เมือง จ.ราชบุรี

แผนผังวัด

ที่มาภาพ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น, รายงานการดำเนินงานชุดแต่งและชุดค้นทางโบราณคดีโครงการบูรณะพระปราสาทและระเบียงคตวัดอรุณิกาวาส ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปีงบประมาณ 2563 (กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2563), 124.

แผนผังวัดอรุณิกาวาส มี**พระปราสาท**เป็นสิ่งก่อสร้างประธานขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางฐานไพที สันนิษฐานว่าแต่เดิมมีปราสาทบริวารประดับที่มุมทั้งสี่ ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง**ปราสาทบริวารทิศตะวันตกเฉียงใต้** พระปราสาทล้อมรอบด้วยระเบียงคต ถัดมาทางทิศตะวันออกของพระปราสาทปรากฏเป็น**พระอุโบสถ** และถัดจากพระอุโบสถจะพบเป็นหมู่**เจดีย์ราย**ตั้งเรียงกันอยู่ในแนวทิศเหนือ-ใต้ จำนวน 6 องค์ ส่วนทางทิศตะวันตกของพระปราสาทมี**วิหารพระพุทธไสยาสน์** และถัดไปด้านหลังวิหารพระพุทธไสยาสน์ค่อนไปทางทิศเหนือจะพบกับ**สระน้ำโบราณ**

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยทวารวดี

พุทธศตวรรษที่ 12-16

ร่องรอยฐานอาคารชุดในของวิหาร พระพุทธไสยาสน์ ก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่

ที่มาภาพ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น, รายงานการดำเนินงานขุดแต่งและขุดค้นทางโบราณคดีโครงการบูรณะพระปรารักษ์และระเบียงคตวัดอรุณญิกาวาส ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปีงบประมาณ 2563 (กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2563), 97.

พบการใช้อิฐขนาดใหญ่ (ขนาดประมาณ 19x38x8 เซนติเมตร) โดยขนาดความหนาและเนื้ออิฐมีแถบขาวผสมจึงสันนิษฐานว่าเป็นอิฐที่ใช้ก่อสร้างในสมัยทวารวดี พบอยู่บริเวณใต้ฐานรากพระพุทธไสยาสน์

นอกจากนี้ จากโครงการบูรณะเจดีย์ทรงระฆัง 2 องค์ วัดอรุณญิกาวาส เมื่อปี พ.ศ. 2559 ซึ่งได้มีการขุดค้นทางโบราณคดี พบโบราณวัตถุแบบสมัยทวารวดีร่วมด้วย ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) ประเภทหม้อมีสัน และชิ้นส่วนพระพิมพ์พุทธคยาดินเผา

ลำดับพัฒนาการของวัดอรัญญิกาวาส

สมัยทวารวดี

พุทธศตวรรษที่ 12-16

(ซ้าย) ชิ้นส่วนพระพิมพ์พุทธคยาดินเผา ที่พบจากหลุมขุดค้น หมายเลข 2 (TP.2) วัดอรัญญิกาวาส จ.ราชบุรี

(ขวา) พระพิมพ์พระพุทธรูปปางมารวิชัยในซุ้มพุทธคยา จากถ้ำฤาษีเขางู จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี เป็นพระพิมพ์อิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ โดยสามารถเปรียบเทียบได้กับพระพิมพ์ที่พบในประเทศเมียนมา กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 15 - 16

สมัยอักษิพล เขมรแผ่เข้ามา

พุทธศตวรรษที่ 18

พบร่องรอยการนำก้อนศิลาแลงมาใช้เป็นส่วนประกอบในการก่อสร้าง ได้แก่ การสร้างสระน้ำที่ทำคันขอบด้วยศิลาแลง และการใช้ศิลาแลงก่อฐานรากขององค์ปราสาทประธาน

ก้อนศิลาแลงที่ใช้ก่อสร้างปราสาทประธาน

สภาพปัจจุบันของสระน้ำโบราณ

ลำดับพัฒนาการของวัดอรัญญิกาวาส

สมัยอิทธิพล
เขมรแผ่เข้ามา
พุทธศตวรรษที่ 18

พระพิมพ์แบบตรีกาย จากวัดมหาธาตุวิหาร จังหวัดราชบุรี
จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี

ที่มาภาพ : วัดอรัญญิกาวาส

พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยในซุ้มเรือนแก้วเรียงกันสามองค์
จากวัดอรัญญิกาวาส ที่สันนิษฐานว่าคล้ายรูปแบบพระพิมพ์แบบตรีกาย
อันเป็นที่นิยมในสมัยที่อิทธิพลเขมรแผ่เข้ามา ราวพุทธศตวรรษที่ 18

นอกจากนี้ ยังมีโบราณวัตถุที่ปัจจุบันเก็บรักษาเป็นสมบัติของวัดฯ ดังเช่น
พระพิมพ์ดินเผาที่ขุดพบเมื่อ พ.ศ. 2547 มีลักษณะเป็นพระพิมพ์รูปพระพุทธรูป
ประทับนั่งปางมารวิชัยเรียงกัน 3 องค์ บนฐานบัวภายในซุ้มเรือนแก้ว
สันนิษฐานว่าเป็น **พระพิมพ์แบบตรีกาย** อันเป็นรูปแบบพระพิมพ์อิทธิพลเขมร
ที่นิยมในช่วงราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ 20-23

เจดีย์รายทรงระฆัง
จำนวน 6 องค์

วิหารพระ
พุทธไสยาสน์

พระปราสาทประธาน

อุโบสถและ
กำแพงแก้ว

สิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ของวัดฯ มีแผนผังเป็นแบบแผนที่นิยมในการสร้างวัดในสมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20-21) ที่มีพระปราสาทประธานล้อมรอบด้วยระเบียงคด มีพระอุโบสถ และวิหาร (พระพุทธไสยาสน์) ตั้งอยู่ในแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก แนวเดียวกับปราสาทประธาน

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ 20-23

กระปุกดินเผาเนื้อแกร่ง ตกแต่งด้วยการเขียนลายครามใต้เคลือบ จากแหล่งเตาประเทศเวียดนามสมัยราชวงศ์เล พุทธศตวรรษที่ 21

ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน เป็นชิ้นส่วนชามลายคราม เขียนลายมังกรกับนกฟีนิกซ์ท่ามกลางดอกไม้ก้านขด จากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง รัชสมัยจักรพรรดิเจี๋ยจิ้ง (พ.ศ. 2065-2109)

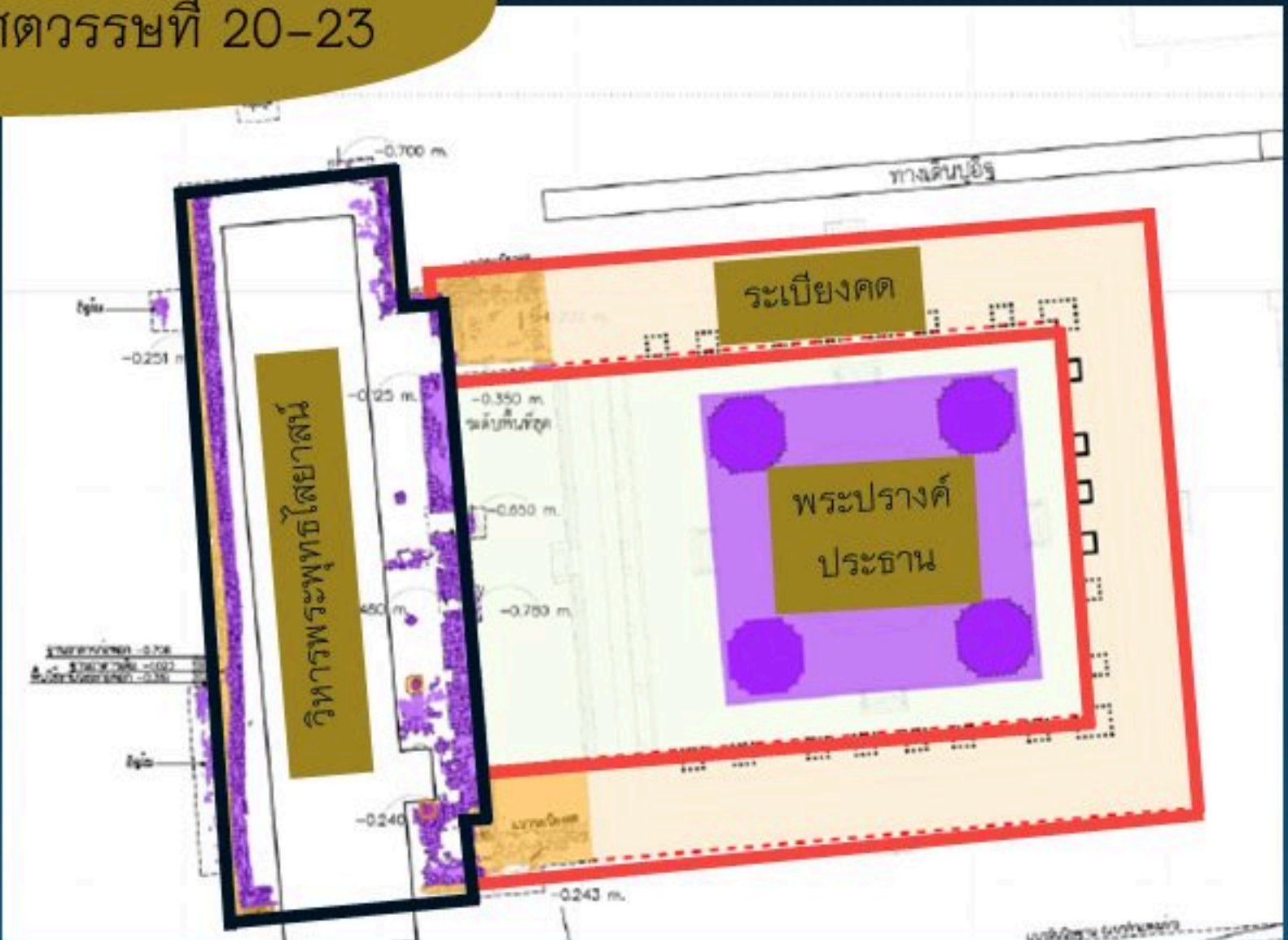
เครื่องถ้วยทั้งสองประเภทพบจากการขุดค้นบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงของพระปรางค์ประธาน เมื่อปี พ.ศ. 2562

หลักฐานประเภทเครื่องถ้วยยังสอดคล้องกับผลการกำหนดอายุสมัยตัวอย่างอิฐจากบริเวณพื้นลานประทักษิณพระปรางค์ประธานในสมัยแรก ซึ่งพบจากการขุดค้นด้านทิศตะวันออกเฉียงของปรางค์ประธาน เมื่อปี พ.ศ. 2562 ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ วิธีการเรืองแสงด้วยความร้อน (Thermoluminescence) ได้ค่าอายุตรงกับ พ.ศ. 2006, พ.ศ. 2020 และ พ.ศ. 2034 ซึ่งตรงกับช่วงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ 20-23

แบบสันนิษฐานระเบียงคดที่สร้างเพิ่มในสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่สร้างมาเชื่อมกับวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ และมีการก่อพอกวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์

ที่มาภาพ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิ้ลยู เอ อาร์ คอนสตรัคชั่น, รายงานการดำเนินงานขุดแต่งและขุดค้นทางโบราณคดีโครงการบูรณะพระปราสาทและระเบียงคดวัดอรุณญิกาวาส ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ปีงบประมาณ 2563 (กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2563), 128.

ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย ก็ยังมีการใช้งานมาอย่างต่อเนื่อง ดังการปรากฏร่องรอยการบูรณะ-ต่อเติมโบราณสถานต่าง ๆ อีกหลายระยะ เช่น วิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ที่มีการปรับขนาดและรูปแบบระเบียงคดรอบพระปราสาทprasathanให้เชื่อมกับวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ 20-23

ส่วนกันของเครื่องถ้วยจีน สมัย
ราชวงศ์ชิง รัชศกคังซี-รัชศกหย่งเจิ้ง
ราวกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 23

ฝาถ้วยลายคราม เขียนลายเป็นฉาก
ภาพเล่าเรื่องมีภาพบุคคลและ
ทิวทัศน์ ลักษณะฝีแปรงเขียนทับกัน
หลายครั้งด้วยสีโคบอลต์ที่บางใส
คล้ายกับการแรเงา จากแหล่งเตา
จิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์ชิง รัชสมัย
จักรพรรดิคังซี พ.ศ. 2205-2265

จากการดำเนินงานทางโบราณคดียังได้ขุดพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน
เป็นเครื่องเคลือบลายครามสมัยราชวงศ์ชิงด้วย กำหนดอายุสมัยอยู่ในราว
พุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ 20-23

กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว ทำกลีบบัวเป็นลายกนก โดยกลีบบัวตรงกลางชูตั้งขึ้น รองรับด้วยกลีบบัวสามกลีบ กำหนดอายุสมัยอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 22-23

กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว
ลักษณะไม่ทำก้านดอก

กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัวลักษณะไม่ทำก้านดอก ที่ปลายกระเบื้องเชิงชายทำลักษณะคล้ายช่อฟ้า

กระเบื้องเชิงชายทั้งสองแบบสันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบที่ทำกันมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา และยังนิยมทำสืบเนื่องมาถึงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 และต้นพุทธศตวรรษที่ 23

เครื่องถ้วยทั้งสองประเภทพบจากการขุดค้นบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงของพระปรางค์ประธาน เมื่อปี พ.ศ. 2562

จากการวิเคราะห์รูปแบบกระเบื้องเชิงชายที่พบจากการดำเนินทางโบราณคดี พบว่ามีทั้งหมด 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว มีลักษณะทำกลีบบัวเป็นลายกนก โดยมีกลีบตรงกลางชูตั้งขึ้น รองรับด้วยกลีบบัวสามเหลี่ยม, รูปแบบที่ 2 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัวลักษณะไม่ทำก้านดอก ทำกลีบบัวเรียวยาว และรูปแบบที่ 3 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัวลักษณะไม่ทำก้านดอก ทำกลีบบัวเรียวยาว ที่ปลายกระเบื้องเชิงชายชายทำลักษณะคล้ายช่อฟ้า

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์

ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงช่วงแรกเริ่มสมัยรัตนโกสินทร์ วัดอรุณญิกาวาสแปรสภาพกลายเป็นวัดร้าง เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งของวัดอยู่ในบริเวณทุ่งเขางู อันเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเดินทัพจากพม่าสู่กรุงศรีอยุธยาที่สำคัญ จึงเป็นเหตุให้ท้องที่แห่งนี้กลายเป็นสมรภูมिरบอบอยู่หลายต่อหลายครั้ง

ตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญคือ ในปี พ.ศ. 2328 หลังจากที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เกิดสงครามเก้าทัพโดยมีสมรภูมिरบอบอยู่ที่ทุ่งเขางู ส่งผลให้สภาพพื้นที่วัดอรุณญิกาวาส ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่กองทัพเคลื่อนผ่านอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมลง และกลายเป็นวัดร้างไปในที่สุด

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัย รัตนโกสินทร์

พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “เสด็จประพาสไทรโยค” จ.ศ. 1239 (พ.ศ. 2417) กล่าวถึงชื่อวัด นามผู้สร้างและสภาพทั่วไปภายในวัดว่า

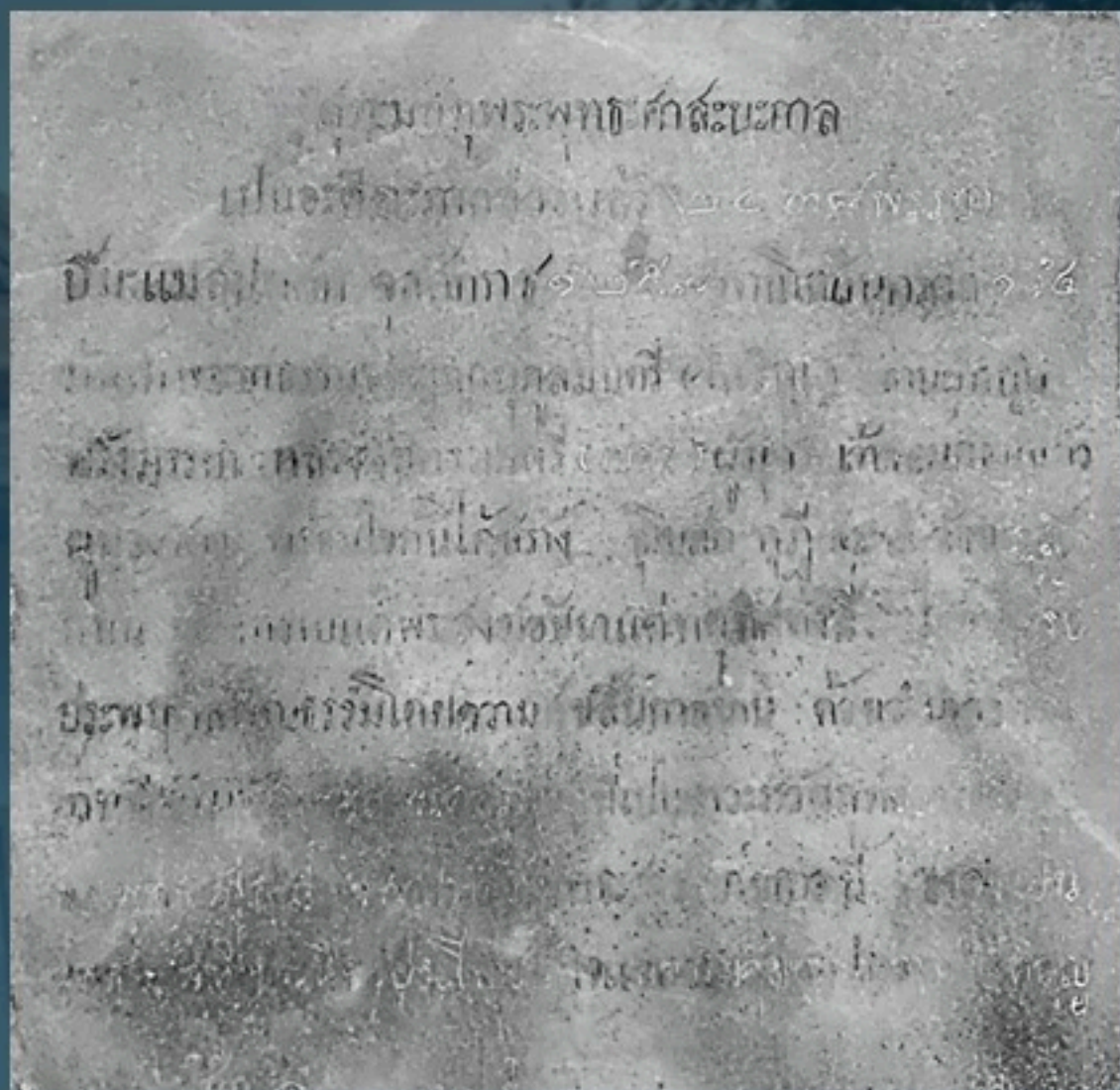
“...เห็นวัดอรุณิกที่ชื่อวัดจำเริญธรรมวิหาร มีพระ
ปราสาทองค์หนึ่งกับโบสถ์หลังคาแดงตามธรรมเนียม”

วัดอรุณญิกาวาส เมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 คงรู้จักกันในนาม วัดจำเริญธรรมวิหาร เนื่องจากปรากฏเอกสารหลักฐานการขอผูกพัทธสีมาที่นางพริ้งธรรมจรัญญานุกูล ได้ถวายจดหมายไปยังกระทรวงเพื่อขอผูกพัทธสีมาให้กับวัดฯ และภายในเนื้อหาได้ระบุไว้ชัดเจนว่าต้องการให้เรียกว่า วัดเจริญธรรมวิหาร ตามเจตจำนงของพระยธรรมจรัญญา นุกูลมนตรี (จำเริญ) ผู้เป็นสามเณรที่ได้เริ่มการบูรณะซ่อมแซมวัดนี้

ลำดับพัฒนาการของวัดอรุณญิกาวาส

สมัย
รัตนโกสินทร์

บริเวณด้านหน้า
อุโบสถปรากฏแผ่นจารึก
หินอ่อนติดอยู่มีเนื้อความ
กล่าวถึงการบูรณะ
ปฏิสังขรณ์วัดนี้
เมื่อปี พ.ศ. 2438

อุโบสถหลังที่ปรากฏ
หลักฐานอยู่ในปัจจุบัน
นี้ สันนิษฐานว่าสร้าง
ทับอุโบสถหลังเดิมใน
สมัยอยุธยา โดยตั้งอยู่
ในแกนทิศเดียวกับ
ปราสาทประธาน และ
วิหารพระพุทธ
ไสยาสน์

ศุภะมัสตุพระพุทธศาสะณะกาล
เปนอะตีตะภาคศก ... (เลือน)... 2438 พรรษา
ปีมะแม สัปตศก จุลศักราช 1257 รัตนโกสินทร์ศก 114
ข้าพเจ้าธรรมจรัญญานุกุลมนตรี (จำเริญ) ท่านผู้หญิง
พริ้ง ... (เลือนมาก)... (ขจร) ผู้บุตรเจ้าจอมก้อนแก้ว
ผู้นองสาว พร้อมกันได้สร้างอุโบสถ กุฏิ สระน้ำ วัจจะกุฏิ
.. (ความเลือนมาก) ... พระสงฆ์อันมาแต่จากทิศทั้งสี่ ได้อาไศรย
ประพตีสมถรรรมโดยความศุขสิ้นกาลนาน ด้วยอำนาจอัคคะ
ทานที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้สร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุทั้งปวงไว้ ใน
พระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้สืบพระพุทธศาสนาทุกกาลนี้ ขอจงเป็น
ผลสำเร็จที่.. หิตะประโยชน์จแลความศุขทุกประการเทอญ
ศก 1..... (?)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2451 (ร.ศ. 126) ชุนภักดีภุมวิภาคได้จัดทำแผนที่วัดอรุณญิกาวาสขึ้น ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ปรากฏให้เห็นชื่อ “วัดอรุณญิกาวาส” รายละเอียดภายในแผนที่ปรากฏโบราณสถาน ได้แก่ พระปรางค์ ระเบียงคดพระพุทธรไสยาสน์ อุโบสถ และกำแพงแก้วทางเดินสองข้างอุโบสถ เจดีย์รายหน้าวัด เรือนแม่ชี ศาลา และสระน้ำ

ปัจจุบันโบราณสถานในวัดอรุณญิกาวาสได้มีการดำเนินงานทางโบราณคดีและบูรณะตามหลักวิชาการ ภายใต้การควบคุมดูแลของสำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ไปบางส่วนแล้ว เช่น พระปรางค์ประธาน ระเบียงคด และวิหารพระพุทธรไสยาสน์ เป็นต้น

อีกหนึ่งหลักฐานที่ได้นำเสนอในครั้งนี้ เป็นตัวอย่างหลักฐานส่วนหนึ่งจากการดำเนินทางโบราณคดีเพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของพัฒนาการและการใช้งานของวัดอรุณญิกาวาสเท่านั้น ยังมีหลักฐานโบราณคดีอีกหลากหลายประเภทที่พบจากวัดแห่งนี้ ซึ่งยังรอการเผยแพร่ต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

กลุ่มโบราณคดี. รายงานผลการดำเนินงานขุดค้นทางโบราณคดีโบราณสถานพระปรางค์ประธานและระเบียงคตี่วัดอรุณญิกาวาส อำเภอราชบุรี จังหวัดราชบุรี. กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2562.

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี. วัดอรุณญิกาวาส ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. กลุ่มโบราณคดี สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี, 2540.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดับเบิลยู เอ อาร์ท คอนสตรัคชั่น. รายงานการดำเนินงานขุดแต่งและขุดค้นทางโบราณคดีโครงการบูรณะพระปรางค์และระเบียงคตี่วัดอรุณญิกาวาส ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปีงบประมาณ 2563. กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2563.

ขอขอบคุณเจ้าอาวาสวัดอรุณญิกาวาสที่อำนวยความสะดวกเรื่องภาพถ่ายและทะเบียนโบราณวัตถุของวัดฯ